

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ А. С. МАКАРЕНКА
ІНСТИТУТ АРХЕОЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ
СПІЛКА АРХЕОЛОГІВ УКРАЇНИ
НІЖИНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИКОЛИ ГОГОЛЯ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ТА ФІЛОСОФІЇ

УКРАЇНСЬКА АРХЕОЛОГІЯ: ЗДОБУТКИ, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

МАТЕРІАЛИ

*Всеукраїнської науково-практичної конференції
з міжнародною участю*

7-8 лютого 2020 р., м. Суми

УДК 902/904(477)(06)

У45

*Друкується згідно з рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту історії та філософії
Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка
(Протокол № 6 від 24.01.2020 р.)*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

- Ю. В. Подрез** – кандидат історичних наук, директор навчально-наукового інституту історії та філософії, доцент кафедри історії України Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка.
- О. В. Вовк** – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка.
- С. О. Авхутська** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри історії України Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка.
- Н. В. Ярош** – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри історії України Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка.

У45 **Українська археологія: здобутки, сучасний стан та перспективи:** Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (7-8 лютого 2020 р., м. Суми). – Суми: ФОП Цьома С. П., 2019. – 200 с.

Збірник Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю присвячений актуальним проблемам української археології: здобуткам, сучасному стану та перспективам. Матеріали, розміщені у збірники можуть знадобитися викладачам, аспірантам, студентам, всім, хто цікавиться питаннями археології України.

УДК 902/904(477)(06)

© Колектив авторів, 2020

© ФОП Цьома С.П., 2020

© СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2020

ЗМІСТ

Баюк В.Г. АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ КАФЕДРАЛЬНОГО КОСТЕЛУ СВЯТИХ АПОСТОЛІВ ПЕТРА І ПАВЛА В ЛУЦЬКУ (СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВА ДОСЛІДЖЕНЬ).....	8
Беліменко А. О. РЕЗУЛЬТАТИ СПЕКТРАЛЬНОГО АНАЛІЗУ ВИРОБІВ КОЛЬОРОВОГО МЕТАЛУ ЗА МАТЕРІАЛАМИ САЛТІВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ МОХНОЧАНСЬКОГО ГОРОДИЩА.....	12
Беценко Т. П. ЗНАЧЕННЯ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ ТОПОНІМІЧНИХ СТУДІЙ (НА ПРИКЛАДІ АНАЛІЗУ ОЙКОНІМА СУМИ).....	15
Бровендер Ю. М. ДО ПИТАННЯ ПРО МЕТАЛУРГІЮ ТА МЕТАЛООБРОБКУ ГІРНИЧО- МЕТАЛУРГІЙНИХ ЦЕНТРІВ ЄВРАЗІЙСЬКОЇ МЕТАЛУРГІЙНОЇ ПРОВІНЦІЇ	18
Бугрій В. С. АРХЕОЛОГІЯ НА ІСТОРИЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТІ СУМСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ ІМЕНІ А. С. МАКАРЕНКА (80-ті рр. ХХ ст.)	21
Вовк О. В. ВЧЕНИЙ-АРХЕОЛОГ МИКОЛА МАКАРЕНКО.....	23
Киркач В. А. ФРАГМЕНТ БРОНЗОВОГО ГАРПУНА ПОВОРОТНОГО ТИПУ З СМТ. ДРОБИШЕВЕ	26
Гиленко Д. Р. ДОСЛІДЖЕННЯ СТАРОЖИТНОСТЕЙ МІСТА ГЛУХОВА.....	30
Гірна Н.М. ЯРОСЛАВ ПАСТЕРНАК – ДОСЛІДНИК КНЯЖОГО ГАЛИЧА	32
Главенчук А. В. ДОСЛІДЖЕННЯ ВІДКРИТИХ СТЕПОВИХ ПАМ'ЯТОК ПІЗЬНОГО ПАЛЕОЛІТУ ЗІ «ЗВАЖЕНИМ» КУЛЬТУРНИМ ШАРОМ НА ПРИКЛАДІ АНЕТІВКИ 2	34
Гордієнко Р. О., Сивко А. Р. ПРОБЛЕМИ ПЕРІОДИЗАЦІЇ КАМ'ЯНОГО ВІКУ НА СУМЩИНІ	36
Гречко Д. С., Крютченко О. О., Ржевуська С. С. ДОСЛІДЖЕННЯ БІЛЬСЬКОЇ АРХЕОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕДИЦІЇ ІА НАНУ НА СУМЩИНІ (2014-2018 рр.)	41
Гура Є. Р. ВПЛИВ ГРЕЦЬКОЇ КОЛОНІЗАЦІЇ НА МАТЕРІАЛЬНУ КУЛЬТУРУ НАРОДІВ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я	43
Дегтярьов В. А. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА АРХЕОЛОГІЯ. СУЧАСНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	45

Дідик В. В. РУЧНА ВОГНЕПАЛЬНА ЗБРОЯ ЛАНДМІЛІЦЕЙСЬКИХ ПОЛКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНІЇ (ЗА АРХЕОЛОГІЧНИМИ ТА ІСТОРИЧНИМИ ДАНИМИ).....	47
Дубяга А. П. ПЕРВИННИЙ ЕТАП ДОСЛІДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СПРАВИ КАТАКОМБНОЇ КУЛЬТУРИ МІЖРІЧЧЯ ДНІПРА ТА ДОНУ	50
Дядечко О. О. ЗНАХІДКИ ДРИМБ XIII–XVII СТ. НА ТЕРИТОРІЇ ЧЕРНІГОВО- СІВЕРЩИНИ	52
Жмака В. М., Турков В. В. АРХЕОЛОГІЧНА ТЕМАТИКА У ЗБІРНИКАХ МАТЕРІАЛІВ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКІ ДОСЛІДЖЕННЯ МОЛОДИХ УЧЕНИХ» ...	55
Каплієнко В. С. ДОСЛІДЖЕННЯ АРХЕОЛОГІЧНИХ ПАМ'ЯТОК ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ НА ХАРКІВЩИНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ - НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОРІЧЧЯ	58
Каравайко Д. В. ГОРОДИЩЕ ШИРЯЄВЕ: ПОПЕРЕДНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ ..	60
Карпенко А. А., Новобранченко А. В. ЦЕНТР ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИХ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ ОСЕРЕДОК ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ АРХЕОЛОГІЇ СЕРЕД СТУДЕНТСТВА	64
Качура О. В. ЩОДО ЛОКАЛІЗАЦІЇ ЛІТОПИСНОГО ІГОРЕВА СІЛЬЦЯ	65
Квітковський В. І., Свистун Г. Є. КИЦІВСЬКИЙ АРХЕОЛОГІЧНИЙ КОМПЛЕКС НА ХАРКІВЩИНІ	67
Кедун І. С., Лицевич Я. О. ДАВНЬОРУСЬКИЙ КУЛЬТУРНИЙ ШАР В ЦЕНТРАЛЬНІЙ ЧАСТИНІ М. НІЖИН. (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ РОЗКОПОК 2019 Р.)	70
Кедун І. С., Пархоменко О.Г. АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В М. НІЖИНІ, ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛ. У 2019 Р.	71
Кедун І.С., Gorczyca К. ПРО РОЗВИТОК СЕЛІТРЯНОГО ПРОМИСЛУ В НОВГОРОДІ- СІВЕРСЬКОМУ	73
Коваленко О.В., Луговий Р.С., Романенко В.В. ІСТОРІЯ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПОЛТАВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В.Г. КОРОЛЕНКА	74
Козило А. О. ВНЕСОК ПЕТРА ПЕТРОВИЧА ТОЛОЧКА В ДОСЛІДЖЕННЯ КИЇВСЬКОЇ РУСІ	77
Козир І. А. РОЗВІДКОВІ РОБОТИ НА ПЛОЩІ ТОРГОВИЦЬКОГО АРХЕОЛОГІЧНОГО КОМПЛЕКСУ	79

Корж А. А. ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПОСУЛЬСЬКИХ ПАМ'ЯТОК СКІФСЬКОГО ЧАСУ	81
Косуліна А. О. ПАМ'ЯТКИ ТАВРІВ В КРИМУ.....	83
Крютченко О. О. ПРО ПРИНЦИПИ ОБОРОНИ ЛІСОСТЕПОВИХ ГОРОДИЩ СКІФСЬКОГО ЧАСУ	87
Кужельна О. В. АФАНАСЬЄВ–ЧУЖБИНСЬКИЙ О. С. ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НА ПОДНІПРОВ'І... 90	
Кулик А. А. АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ НА КОНОТОПЩИНІ.....	96
Луговий Р. С., Карпов В. Ю. НУМІЗМАТИЧНІ ЗНАХІДКИ ПРИБАЛТІЙСЬКИХ ВОЛОДІНЬ ШВЕЦІЇ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVII СТ. З ПОСЕЛЕННЯ В УР. ОЗЕРО НА ТЕРИТОРІЇ БІЛЬСЬКОГО ГОРОДИЩА	98
Михненко Є. М. МИХАЙЛО БРАЙЧЕВСЬКИЙ – ВИДАТНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ АРХЕОЛОГ ТА ІСТОРИК.....	100
Москович В. О. ДОСЛІДЖЕННЯ Ф. К. ВОВКОМ МІЗИНСЬКОЇ СТОЯНКИ (1907-1913 рр.).....	103
Моцак С. І. АРХЕОЛОГІЧНА СПАДЩИНА НЕДРИГАЙЛІВСЬКОГО КРАЮ	105
Ніколаєнко К. М. МИХАЙЛО КАРГЕР – ДОСЛІДНИК СТАРОДАВНЬОГО КИЄВА	107
Оліцький В. О. ДО ІСТОРІЇ ВИВЧЕННЯ ГОРОДИЩА МОНАСТИРИЩЕ М. О. МАКАРЕНКОМ	109
Осадчий Д. Ю. ВПЛИВ ПЕРВІСНИХ ВІРУВАНЬ НА МАТЕРІАЛЬНУ КУЛЬТУРУ ПЛЕМЕН ТРИПІЛЬЦІВ	112
Осадчий Є. М. АРХЕОЛОГІЧНІ ПАМ'ЯТКИ НА ТЕРИТОРІЇ М. ВОРОЖБА БІЛОПІЛЬСЬКОГО РАЙОНУ.....	114
Осадчий Є. М., Коротя О. В. ТОПОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ НА ТЕРИТОРІЇ СВЯТО- ДМИТРІЄВСЬКОГО ЧОЛОВІЧОГО МОНАСТИРЯ У 2012 р.	116
Павлюкова П. С. ТЕХНІКО-ТИПОЛОГІЧНІ ГРУПИ ОРНАМЕНТОВАНОЇ КЕРАМІКИ ПАМ'ЯТКИ ГЕНЕРАЛКА 2.....	118
Панченко К. І. МОГИЛИ СКІФСЬКИХ ВОЇНІВ В БАСЕЙНІ р. СИНЮХИ	120
Паращенко Д. О. ПРОЦЕС ПОВЕРНЕННЯ АРХЕОЛОГІЧНИХ ЗНАХІДОК З ЗАКОРДОНУ ДО УКРАЇНСЬКИХ МУЗЕЇВ.....	122

Пеляшенко К. Ю.	
КУРГАН № 2 МОГИЛЬНИКА СКИФСЬКОГО ЧАСУ «ДЕРГАЧІ»: РЕКОНСТРУКЦІЯ ПОХОВАЛЬНОГО ОБРЯДУ	126
Петриченко Я. В.	
В. ДОВЖЕНОК – ДОСЛІДНИК ЗЕМЛЕРОБСТВА У РУСИ-УКРАЇНІ	129
Піструїл І. В.	
ДОСЛІДЖЕННЯ ВЕРХНЬОГО ПАЛЕОЛІТУ ТА МЕЗОЛІТУ ПІВНІЧНО-ЗАХІДНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я	130
Погуляка Б. С.	
ПАЛЕОЛІТИЧНЕ МИСТЕЦТВО.....	132
Прудько В. О.	
ЗАСТОСУВАННЯ ЗДОБУТКІВ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ АРХЕОЛОГІЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ У ПРОФОРІЄНТАЦІЙНІЙ РОБОТІ ВНЗ.....	134
Подрєз Ю. В., Кедун І. С.	
ДО ПИТАННЯ ПРО ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ АРХЕОЛОГІЇ В НІЖИНСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ МИКОЛИ ГОГОЛЯ.....	135
Пушкар Д. А.	
АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ НОВГОРОДА – СІВЕРСЬКОГО	137
Ребенок В. Р.	
ВІДОМОСТІ ПРО КУЛЬТУРУ КАРПАТСЬКИХ КУРГАНІВ.....	139
Ржевуська С. С.	
ПІВДЕННО – СХІДНИЙ КОРДОН АРЕАЛУ МИЛОГРАДСЬКОЇ КУЛЬТУРИ	142
Рогожа М. М.	
МІСЦЕ ПАМ'ЯТКИ ТРИПІЛЬСЬКОЇ КУЛЬТУРИ КРАСНОСТАВКА У НАУКОВОМУ ДОРОБКУ ВЧЕНИХ-АРХЕОЛОГІВ.....	145
Рогожа М. М.	
ХРОНОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ПОСЕЛЕННЯ ТРИПІЛЬСЬКОЇ КУЛЬТУРИ КРАСНОСТАВКА.....	148
Рожкова Л. І.	
ДОСЛІДЖЕННЯ БИТИЦЬКОГО ГОРОДИЩА У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ.....	150
Рябуха С. М.	
ДАВНЬОРУСЬКІ СТАРОЖИТНОСТІ ЧЕРНІГОВА	153
Самойленко А. Ю.	
НАЦІОНАЛЬНИЙ-ІСТОРИКО АРХЕОЛОГІЧНИЙ ЗАПОВІДНИК «ОЛЬВІЯ»	155
Свиридов А. Д.	
ВІКЕНТІЙ ХВОЙКА - ПЕРШОВІДКРИВАЧ ТРИПІЛЬСЬКОЇ КУЛЬТУРИ	157
Сергєєва І. Л.	
КОЛЕКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ГЕНБАНКУ РОСЛИН УКРАЇНИ У РОЗРОБЦІ ПРОБЛЕМИ ЇХ ПОХОДЖЕННЯ ТА ІСТОРІЇ	158
Сиволап Н. С.	
МИКОЛА МАКАРЕНКО – ВИДАТНИЙ АРХЕОЛОГ СУМЩИНИ	160

Скусинець А. В.	
ІСТОРІЯ ВІНАЙДЕННЯ СКИФСЬКОЇ ПЕКТОРАЛІ	162
Снагощенко В. В.	
МАТЕРІАЛИ АРХЕОЛОГІЧНИХ З'ЇЗДІВ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ЯК ВАЖЛИВЕ ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ	164
Старенький І. О., Левінзон Є. Ю.	
АРХЕОЛОГІЧНА РОЗВІДКА В ОКОЛИЦЯХ КАМ'ЯНЦЯ-ПОДІЛЬСЬКОГО 2019 РОКУ	166
Рижов С. М., Науменко О. О., Степанчук В. М.	
ТЕХНІКО-МОРФОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ ЗАСТОСУВАННЯ БІПОЛЯРНОЇ ТЕХНІКИ НА КОВАДЛІ ЗА ДАНИМИ ЕКСПЕРИМЕНТІВ.....	169
Ступак Д. В.	
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РІЗНИХ ВИДІВ КАМ'ЯНОЇ СИРОВИНИ НА ВЕРХНЬОПАЛЕОЛІТИЧНІЙ СТОЯНЦІ БУЖАНКА 2	171
Ткаченко В. М.	
ДАВНЬОРУСЬКІ КЕРАМІЧНІ ПИСАНКИ: ЗНАХІДКИ ТА ІНТЕРПРИТАЦІЇ.....	173
Токаренко І. О.	
АРХЕОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ БОРИСФЕНІДИ (О. БЕРЕЗАНЬ)..	175
Топчій О. В.	
АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПУТИВЛЬЩИНИ.....	178
Фігурний Ю. С.	
АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ВОЛОДИМИРА БАРАНА.....	179
Фігурний Ю. С., Шостак М. В.	
АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДАВНЬОГО ГАЛИЧА ПІД КЕРІВНИЦТВОМ В. БАРАНА.....	182
Хададова М. В.	
ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕЧІ ПІЗНЬОСЕРЕДНЬОВІЧНОГО ЧАСУ НА ДИТИНЦІ ГОРОДИЩА В УРОЧИЩІ БАБИНА ГОРА М.ОЛЕВСЬК.	184
Чорний О. В.	
МАЙДАН «БУРТИ» БІЛЯ С. КРАСНОСІЛЛЯ НА КІРОВОГРАДЩИНІ .	186
Шеренок І. М.	
ВАСИЛЬ ГОРОДЦОВ – ДОСЛІДНИК БРОНЗОВОГО ВІКУ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ	188
Ярош Н. В.	
ВИЗНАЧЕННЯ НЕРУХОМИХ ОБ'ЄКТІВ АРХЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ В СУЧАСНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ	191
Olena Frunt	
SCYTHIAN POLE-TOPS AND BELLS OF THE SULA REGION.....	193
Литвиненко Р. О.	
БАБІНСЬКІ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОГО ЛІВОБЕРЕЖНОГО ЛІСОСТЕПУ	195

кому наущенню не було й того іще досить. Тож пішли вони удвох на Ігореве сільце, де ото він поставив був добрий двір. Було ж тут головизни багато у бретьяницях і в погребях – вина і меди; а що тяжкого добра всякого, до заліза і до міді, [то] не могли вони задля безлічі все те вивозити. І Давидовичі повеліли забирати [добро] на вози собі і воям, а потім звеліли запалити двір, і церкву святого Георгія [Побідоносця], і стодолу його [Ігоря], в якій було дев'ятсот стогів.» [1, с.124].

На думку О. В. Сухобокова, з Ігоревим сільцем можна ототожнити городище і поселення поблизу с. Ігорівка у Буринському районі. Там, серед місцевих жителів існує легенда, яка пов'язує назву села з князем Ігорем. Але раніше село мало назву Вигорівка. І дійсно поблизу села дослідниками було виявлене городище і поселення з давньоруськими матеріалами. Вперше городище було відкрите розвідковим загоном Лівобережної слов'яно-руської експедиції у 1981 р. У наступному році на пам'ятці були проведені розкопки. На основі отриманого матеріалу не виключалась можливість приналежності його легендарному Ігорю [4, с.94-101].

Можливо, подальші розкопки виробничого комплексу поблизу с. Ширяєве дадуть більш конкретне уявлення про масштаби господарської діяльності на зазначеній пам'ятці у києворуську добу.

Отже, зважаючи на сказане вище, можна припустити, що саме наша пам'ятка у давнину була княжим сільцем. Але, звичайно, для цього необхідно провести більш ґрунтовні дослідження поселення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Літопис руський*. – К., 1989. – 590 с.
2. *Ляпушкін І. І. Пам'ятники епохи заліза Лівобережної України (по матеріалам польових польових изысканий 1947 г.) Науковий архів ІА НАНУ. – 1947/29.*
3. *Моця О., Казаков А. Давньоруський Чернігів*. – К., 2011. – 314 с.
4. *Сухобоков О. В. Древнерусский Путивль и его округа (по материалам археологических исследований)*. – Путивль, 1990. – 152 с.
5. *Сухобоков О.В. Отчет о работах Лівобережної славяно-руської експедиції ІА АН УССР в 1986 г. Науковий архів ІА НАНУ. – 1986/31.*

Квітковський В. І. , Свистун Г. Є.

КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» ХОР

КИЦІВСЬКИЙ АРХЕОЛОГІЧНИЙ КОМПЛЕКС НА ХАРКІВЩИНІ

Кицівський археологічний комплекс у складі городища, кремаційного могильника та багат шарового поселення розташований на території Печенізького району Харківської області на південній та південно-західній околицях с. Кицівки, поблизу впадіння р. Большой Бабки в р. Сіверський Донець.

З 2017 по 2019 рр. Слобобожанська експедиція Харківської гуманітарно-педагогічної академії під керівництвом авторів здійснювала планомірні дослідження археологічного комплексу. Найбільші за обсягом роботи були проведені на території селища, де був закладений розкоп-1 та проведено шурфування.

Пам'ятка, розташована за 200 м південніше села, була відкрита І.П. Костюченком у 1949 р. Пізніше вона оглядалася Є.В. Пузаковим (1964 р.), Ю.В. Буйновим (1976 р.) та О.О. Лаптевим (2011 р.) [1, с. 278]. За результатами розвідок було встановлено, що це багат шарове поселення має відкладення зрубної, бондарихінської, пеньківської, салтівсько-маяцької культур, а також скіфського часу.

Роботами 2017-2019 рр. вдалося уточнити характер культурних нашарувань в межах започаткованого багаторічного розкопу. Найбільш ранні виявлені матеріали відносяться до епохи Великого переселення народів (IV–V ст.). Вони представлені уламками грубо ліплених, в основному неорнаментованих, горщиків. До цього горизонту відноситься найбільша кількість комплексів, серед яких виділяється велика круглопланова будівля.

Раннє середньовіччя представлено артефактами салтівсько-маяцької культури (VIII–IX ст.). Це, в основному, уламки імпортованих амфор, типових кружальних посудин кухонного та столового призначення.

На поселенні представлені й матеріали доби розвиненого середньовіччя (XIV–XV ст.). Вони представлені уламками якісних кружальних посудин із панівним орнаментуванням у вигляді прокресленої хвилястої лінії по плечу, найчастіше нерівномірним і почасти «уривчастим» розчерком. Виявлена і низка металевих предметів цього періоду: ножі, голки, шила, ремінний наконечник, уламок черешкового вістря стріли з упором. До цього етапу існування селища відноситься декілька господарських ям та виявлене у 2019 р. інгумаційне поховання із західним орієнтуванням. В районі кісток тазу були знайдені залізне кресало, ніж та кремій. Скоріш за все, до цього часу слід віднести і яму, яка містила цілу і колоті на сектори напівсферичні криці чорного металу.

Останній культурно-хронологічний горизонт відноситься до часів колонізації Слобобожанщини у XVII–XVIII ст. Кераміка цього часу представлена якісними кружальними тонкостінними посудинами різних типів, виготовленими з каолінової глини, а також фрагментами коробчастих кахель. У значній кількості знайдені й металеві предмети: знаряддя праці, цвяхи, підкови, свинцеві кулі. Серед комплексів цього часу відмітимо глибоку круглопланову будівлю XVII ст. із залишками дерев'яних конструкцій.

Салтівсько-маяцький кремаційний могильник розташований за 600 м на південний схід від селища. Приблизно з 2007 р. він активно розграбовувався. Лише навесні 2010 р. харківський археолог О.О. Лаптев виявив грабіжницькі ями з фрагментами кальцинованих кісток та обпаленими речами [3, с. 95] і після наукової фіксації пам'ятки в 2011 та 2013 рр. першодослідником були проведені розкопки. Нажаль, на сьогодні могильник майже повністю зруйнований грабіжниками. Сліди незаконних шурфів простежуються на значній площі, далеко за межами відомої до цього часу частини некрополя. Відзначимо, що металеві предмети вибрані злочинцями майже повністю, незважаючи на ступінь їх колекційної цінності.

Городище, яке розташоване південніше селища та могильника, було відкрите одним із співавторів у 2006 р. [4, с. 33, рис. 138-140]. Залишки оборонних споруд виявлені в місці, на якому, згідно даних Книги Большому Чертежу розміщені орієнтири щодо городища Гумнінь [2, с. 71]. Пам'ятка займає корінний мис підтрикутної форми заввишки 50-60 м відносно річкової заплави. З цього місця добре візуально контролюються на досить велику відстань прилегла піщана долина (Харківська пустеля), а також місце давньої переправи під назвою Каганського перелазу [2, с. 71] біля впадіння в Сіверський Донець лівої притоки Таланки. Городище значною мірою постраждало від перепланування території під штучне засадження хвойним лісом, закинутого на даний час кар'єру та польових інженерних споруд часів Другої світової війни. В 2017 та 2018 рр. були проведені додаткове візуальне обстеження, шурфування та розкопки на оборонних лініях: на північному ґрунтовому валу та на південній експозиції укріплення, де були зафіксовані залишки ґрунтово-піщаних оборонних споруд, характерних для салтівсько-маяцької архітектурної традиції. Культурний шар на внутрішньому дворіці городища не виявлений. Це свідчить на користь використання пам'ятки в якості сховища на випадок небезпеки, яка могла бути вчасно виявлена шляхом контролю переправи через Сіверський Донець.

Три польових сезони поспіль, що були присвячені дослідженням Кицівського археологічно комплексу, дали змогу висвітлити маловивчені періоди історії Харківщини. Перш за все, це такі як епоха Великого переселення народів (IV–V ст.) та золотоординський (XIV–XV ст.) час і краще зрозуміти етнокультурні процеси в їх зв'язку з навколишніми ландшафтами та магістральними шляхами тих часів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лаптев О.О. Салтівські пам'ятки Харківщини в розвідках 1949 р. І.П. Костюченка. *Древности 2012. Вып. 11. С. 275-290.*
2. Книга Большому Чертежу / Под ред. К.Н. Сербиной. Москва – Ленинград: Изд-во АН СССР, 1950. 228 с.

3. Лаптев О.О., Аксьонов В.С. Салтово-маяцький кремаційний могильник біля с. Кицівка на Харківщині. *Археологія*. 2012. № 4. С. 95-109.
4. Свистун Г.Е. Отчет о работе Северскодонецкой археологической экспедиции Художественно-мемориального музея И.Е. Репина в 2006 году. *Науковий архів ІА НАН України*. № 2006/30. 114 с.

Кедун І. С., Лицевич Я. О.

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

ДАВНЬОРУСЬКИЙ КУЛЬТУРНИЙ ШАР В ЦЕНТРАЛЬНІЙ ЧАСТИНІ М. НІЖИН. (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ РОЗКОПОК 2019 Р.)

Перші масштабні археологічні дослідження в центральній частині міста Ніжин відбулися у 1990 році під керівництвом Ю. М. Ситого. Тоді вдалося зафіксувати фрагментарні залишки давньоруського шару та рештки споруди з піччю.[1]

На далі дослідження в місті фактично не проводилися до 2003 р. Результатами досліджень з 2003 по 2016 стала фіксація фрагментарно вцілілого давньоруського шару, який в основному знищений містобудівною діяльністю XVII-XX ст. Першу давньоруську споруду вдалося зафіксувати лише 2017 р. [2]

У 2019 р. в межах виконання цільової програми археологічних досліджень в м. Ніжині. В центральній частині міста на території поселення Ніжатин було розпочато дослідження, спрямоване на перевірку стану культурного шару в центральній частині міста.

Саме цей сезон приніс довгоочікувані результати. В першому розкопі вдалося зафіксувати рештки давньоруського об'єкта, який був зруйнований спорудою XVIII-XIX ст.

Під час дослідження другого розкопу вдалося зібрати куди кращі наукові дані. Так вдалося зафіксувати дві зернові ями та фрагмент вцілілого шару. Хоч більша частина розкопу була знищена вапняковою ямою та перекопом XIX ст. Що до, власне, давньоруського шару XI-XII ст. то він зберігся в південній частині розкопу, потужністю від 0,4 до 0,5 м.

Перша зернова яма зафіксована на рівні материка. Її верхня частина була знищена вапняковою ямою. В заповненні знайдені фрагменти кругової кераміки: вінця, стінки, денця. За морфологічними ознаками вінця можна датувати XI- XII ст.

Друга яма часткової виходила за межі розкопу. Інша частині прорізана спорудою XIX ст. В її заповненні також знаходилися різні фрагменти кругової кераміки XI - XII ст.

Третій розкоп дав найцікавіші результати. Тут вдалося зафіксувати два давньоруські об'єкти. Перший є неширокою спорудою прямокутної форми в заповненні якої фіксувалася невелика кількість